

УДК 398.345: 58.006:581.6:589.5:582.688.98] (477.46-21)

Види роду *Phlox* L. та їх використання в Уманському національному університеті садівництва

Тетяна В. Мамчур

Уманський національний університет садівництва, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300, E-mail: mamchur-tv@ukr.net

ORCID ID 0000-0001-9320-814X

Реферат

Мета. Аналіз видів роду *Phlox* L. — флокс волотистий (*Phlox paniculata* L.), ф. розчепірений (*P. divaricata* L.), ф. шилоподібний (*P. subulata* L.), які найбільше використовуються в озелененні населених місць. Квітникарі аматори надають перевагу відомим сортам як вітчизняної, так і закордонної селекції. Захоплюють новинки сортів, їх різнобарв'я палітри кольорів у створенні квітників різного функціонального призначення. Саме тому, для досягнення мети було дослідити походження видів роду флокс та описати сорти вітчизняної й закордонної селекції, їх використання в озелененні квітникарями любителями. **Матеріали та методи.** Висвітлено наукові дослідження закордонних авторів, щодо зростання видів зазначених рослин в умовах аборигенних територій, селекційна робота в установах. **Результати та обговорення.** Досліджено інтродукцію рослин в умовах Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАНУ відомими українськими селекціонерами К. Д. Харченко, В. Ф. Горобцем та впровадження їх в наукові, навчальні установи. Взяли до уваги вирощування, розмноження флоксів на ботанічному розсаднику кафедри біології Уманського національного університету садівництва та використання квітникарями їх в озелененні населених місць. **Висновки.** Проаналізовано види, які інтродуковані в умовах колекційного ботанічного розсадника кафедри біології Уманського національного університету садівництва та використання їх в озелененні студмістечка університету. Вони слугують науковою, навчальною базою у підготовці студентів за спеціальністю 091 Біологія, 206 Садово-паркове господарство у вивченні дисципліни ботаніка, квітникарство, інтродукція рослин, ландшафтний дизайн, озеленення населених місць ін.

Ключові слова: флокси, інтродукція, сорти, колекційний ботанічний розсадник, квітникарство, озеленення.

Species of the genus *Phlox* L. and their use at the Uman National University of Horticulture

Tetiana V. Mamchur

Uman National University of Horticulture, Uman, Cherkasy Region, Ukraine, 20301, E-mail: mamchur-tv@ukr.net, ORCID ID 0000-0001-9320-814X

Abstract

Aim. Analysis of the species of the genus *Phlox* L. — panicle phlox (*Phlox paniculata* L.), f. spread out (*P. divaricata* L.), f. stiltaceous (*P. subulata* L.), which are most widely used in the landscaping of populated areas. Amateur flower growers prefer well-known varieties of both domestic and foreign breeding. The novelties of varieties, their colorful palette of colors in the creation of flowerbeds of various functional purposes are fascinating. That is why, in order to achieve the goal, it was to investigate the origin of species of the phlox genus and describe the varieties of domestic and foreign selection, their use in gardening by amateur florists. **Methods.** The scientific researches of foreign authors regarding the growth of the specified plant species in the conditions of aboriginal territories, selection work in institutions are covered. **Results.** The introduction of plants was studied of the National Botanical Garden named after M. M. Hryshka of the National Academy of Sciences by the famous Ukrainian breeders K. D. Kharchenko, V. F. Horobtsem and their introduction into scientific and educational institutions was noting. They took into account the cultivation and reproduction of phloxes at the botanical nursery of the Department of Biology of the Uman National Horticultural University and their use by flower growers in the landscaping of populated areas. **Conclusions.** The species that were introducing in the conditions of the collection botanical nursery of the Department of Biology of the Uman National University of Horticulture and their use in the landscaping of the university campus were analyzing. They serve as a scientific and educational base for the training of students majoring in 091 Biology, 206 Horticulture in studying the disciplines of botany, floriculture, introduction of plants, landscape design, greening of populated areas, etc.

Key words: phloxes, introduction, sort, collection botanical nursery, floriculture, gardening.

Вступ/Introduction. Рід флокс (*Phlox* L.) (Polemoniaceae) належить до таксономічної групи, у якій сучасні систематики нині нараховують близько 70 видових наукових назв, з яких 68 відносяться до визнаних видів (Phlox, 2022). У культурі відомо близько 40 видів, які було введено ще у Європі в середині XVIII ст. Центром походження більшості видів вважають Північну Америку. Слід зазначити, що всесвітній контрольний список судинних рослин постійно оновлює ресурс для глобального вивчення різноманітності рослин. Їм надано один із трьох основних таксономічних статусів: «Прийнято», «Синонім» або «Не

присвоєно», що важливо в опрацюванні видів (Govaerts et al., 2021).

У етимологічному словнику української мови відмічено: «флокс (бот.) «декоративна рослина», *Phlox* L. [фльокс], р. болг. флокс, бр. флокс, п. floks, ч. слц. flox, слн. flóks, латинський ботанічний термін, утворений на основі гр. φλόξ «полум'я» (за яскравим забарвленням квітів), що пов'язане з дієсловом φλέγω «печу, палю»» (Etymological..., 2012). Тому, К. Лінней назвав рід у 1737 р. взявши до уваги яскраво червоне (полум'яне) забарвлення квітів у деяких високорослих флоксів природної флори.

За життєвою формою всі види, окрім *P. drummondii*, є багаторічними трав'янистими рослинами. Стебла їх прямі, висхідні або ж повзучі, від 10–20 см до 120–150 см заввишки. Листкові пластинки суцільно крайні, прості, ланцетні, овально-ланцентні, яйцеподібно-подовжені, голчасті, сидячі, розташовані супротивно. Квітки трубчасто-лійкоподібною форми, запашні, невеличкі (3–4 см в діаметрі), але у суцвітті до дев'яносто шт. Пелюсток п'ять, з трубкою, при цьому утворюють плоский віночок різної форми — колесоподібний, зірчастий, виїмчатий, глибоко розсічений, блюдцеподібний. Колір віночка різноманітний — від чисто-білого й білого з «очками», штрихами, крапками, тіннями до малиново-червоно-пурпурового та темно-пурпурово-фіолетового. Суцвіття складне — тирс, де головні осі нарастають монопольно, а бічні — симподіяльно. Плід — овальна коробочка з численним насінням.

Всі види флоксів отримали декоративні якості, які використано в озелененні як солітерні насадження, формування груп, так і в поєднанні з іншими не менш декоративними багаторічниками.

Матеріали і методи/Materials and Methodology. Метою роботи було дослідити походження видів роду флокс та описати сорти вітчизняної та закордонної селекції, їх використання в озелененні квітникарями любителями. Робота виконана на базі колекційного ботанічного розсадника кафедри біології університету. Використано методи опису. Обґрунтовано гербарні зразки гербарію УНУС (UM).

Результати та обговорення/Results and Discussion. Історія вивчення роду флокс відзначена Джоном Баністером, який був одним із перших натуралістів і вивчав флору Англії дослідивши й цей рід. Він складав каталоги латиною, ілюстрував (*P. pilosa*, *P. subulata*) у 1680 р.

Автором згадується і Леонард Плюкінет, який був лікарем, професором ботаніки, садівником королеви Марії, він опублікував каталоги, додав нові описи рослин (*P. divaricata*, *P. paniculata*), розширивши подану інформацію в 1700 р. Його роботи стали важливим джерелом для Карла Ліннея під час написання праці «*Species Plantarum*» (1753) (Locklear, 2011).

Праця James H. Locklear «*Phlox...*, 2011», як путівник садівникам, шанувальникам рослин, надає детальну характеристику всіх визнаних на даний час видів флоксів. Вміщено ботанічні описи, географічний ареал, опис

навколишнього середовища, асоціації з іншими рослинами та примітки щодо культивування.

Джеймс Локлір за освітою ботанік і садівник, проживає в Лінкольні, штат Небраска, і є директором з охорони садів Лоріцен в Омахі цього ж штату. Він здобув ступінь бакалавра біології в Університеті Центрального Міссурі та ступінь магістра рослинництва в Університеті Південного Іллінойсу.

Дж. Локлір описує вид *P. douglasii* та представляє авторські світлини виду в умовах природної флори серед насаджень ялівцю західного (*Juniperus occidentalis* Hook.), плато Колумбії в державному парку The Cove Palisades в окрузі Джефферсон; в популяції полину низького (*Artemisia arbuscula* Nutt.) степу Колумбійського плато в Національному парку антилоп Гарт-Маунтін в окрузі Лейк. Фото ж гербарного зразка автор відтворив з дозволу Ради опікунів Королівських ботанічних садів, який отримав із колекції Королівського ботанічного саду К'ю.

Він подає коротку історичну довідку, що професор сер Вільям Джексон Хукер порекомендував Девіда Дугласа Лондонському товариству садівників, як колекціонера і назвав флокс на його честь. Ілюструє портрети Хукера та Дугласа, які надано Інститутом ботанічної документації Ханта.

Під час експедиції до Пн. Америки у 1826 р. двадцятисемирічний Девід Дуглас зібрав гербарний зразок флокса, що став типовим зразком для опису *P. douglasii* Хукером (Locklear, 2010).

Зараз квітникарі намагаються підібрати високоякісний, красиво квітучий та стійкий до умов вирощування асортимент багаторічних квіткових рослин для озеленення населених місць (Dontsova, 2007). Створення колекцій сортів у навчальних та наукових установах сприяє сортовивченню, селекційній роботі та впровадженню у виробництво (Kharchenko, 1975).

Привабливими були й залишаються сорти давно відомих видів інтродуцентів роду флокс (*Phlox* L.). Їх різнобарвне сезонне квітування на клумбі вабить око перехожих, мешканців та гостей населених місць.

В умовах ботанічного колекційного розсадника кафедри біології Уманського національного університету садівництва (ділі УНУС) інтродуковано сорти трьох видів — флокс волотистий (*Phlox paniculata* L.), ф. шилоподібний (*P. subulata* L.) та ф. розчепірений (*P. divaricata* L.). У Каталозі рослин ботанічного розсаднику ведеться реєстр надходження представників інтродукованих таксонів (Список..., 2022).

На вивчення заслуговують також — *P. alyssifolia* Greene, *P. austromontana* Coville), *P. condensata* (A.Gray) E.E. Nelson, *P. douglasii* Hook., *P. drummondii* Hook., *P. hoodii* Richardson, *P. pulvinata* (Wherry) Cronquist, *P. stansburyi* (Torr.) A.Heller., *P. speciosa* Pursh., *P. stolonifera* Sims., та багато ін. не менш привабливих у використанні садово-паркових об'єктів (Phlox, 2022).

Phlox divaricata — трав'яниста багаторічна, досягає висоти 20–40 см. Стебла підведено сланкі при чому здатні утворювати дернинку. Суцвіття розчепірений

щиток з блідо-блакитними квітками, з характерною особливістю – широкі краї пелюсток звужуються до центру. Квітують в травні-червні. Має більш ніжний, витончений аромат під час квітучанні у порівнянні з *P. paniculata*. Надає перевагу вологим лукам. Використовують як декоративну рослину в поодиноких та бордюрних насадженнях. В садах компонується з рано квітучими лісовими ефемероїдами та тіньовитривалими рослинами (астильби, гости, гейхери, морозники, медунки, щитники та ін.) або вирощуються на кам'янистих гірках (альпінарії, рокарії).

Phlox divaricata

з ботанічної ілюстрації

«The Botanical Magazine» (1792)

Відмітимо сорти: ‘Blue Moon’ — з темно-синьо-фіолетовими квітками; ‘Blue Dreams’ — квітки як бузково-блакитна зірка, в центрі темне «очко»; ‘Clouds of Perfume’ — дуже ароматний сорт з блакитним забарвленням квіток; ‘Chattahoochee’ — з блідо-бузковими квітками, в середині темний; ‘Fuller’s White’ — з білими квітами; ‘Louisiana Purple’ — квітки від темно-лавандового до фіолетового та з темно-бордовою серединкою «очком»; ‘May Breeze’ — зірчасті блідо-блакитні квітки; ‘Montrose Tricolor’ — з лавандово-блакитними квітками та пістрявими листками; ‘Laphamia’, з довго трубчастими фіолетовими квітками, дуже темні; ‘Clouds of Perfume’ — високі рослини з бузковими квітками та запахом лаванди; ‘Variegata’ — пістряво листі, квітки з біло-зеленими пелюстками; ‘Sternensplitter’ — з бузковими квітками та з темними зірочками всередині; ‘Dirigo Ice’ — з великими кремово-блакитними квітками та з фіолетовим «очком» (Dontsova, 2007).

Сьюзен Мар з університету Вісконсину – Медісон описує лісовий флокс (*P. divaricata*), який у природних умовах зростає на території Пн. Америки, але все частіше пропонується як декоративна садова культура завдяки привабливим блакитним квітам. Рослина багаторічна, надає перевагу розрідженим тінистим лісам, частково затіненим лукам, зростає вздовж берегів річок від Квебеку до Флориди та у Скелястих горах на заході Техасу. Вид не розростається на площі так швидко як сонцелюбний флокс повзучий (*P. subulata*). Інший же лісовий вид *P. stolonifera* має набагато нижчий габітус, 6–8 см заввишки, при цьому утворює щільні групи, з овальними листками та квітами лавандового або рожевого кольору. Вид має популярні назви – блакитний флокс, луїзіанський флокс, дикий блакитний флокс.

Популярні сорти: ‘Blue Moon’ — глибоко синьо-фіолетові квіти та дуже повні пелюстки квітів, ‘Chattahoochee’ — лавандові квіти з темнішим центром, ‘Clouds of Perfume’ — ароматний з синіми квітками, ‘Fuller’s White’ — білі квітки,

'Louisiana Purple' — темно-лавандові або фіолетові квіти з темно-бордовим «очком», 'May Breeze' — зіркоподібні ніжно-блакитні квіти, 'Montrose Tricolor' — лавандово-блакитні квіти зі строкатими листками. Також культивар *P. stolonifera* 'Sherwood Purple' (Mahr, 2022).

Phlox subulata — багаторічна трав'яниста рослина з лежачими стеблами та короткими міжвузлями, які густо вкриті голчастими листочками. На кінчику кожного стебла розташовано 1–2 квіточки діаметром 2,0–2,5 см. Віночок роздільнопелюстковий з виїмчастими по краях пелюстками

Дуже популярна декоративна садова рослина, яка культивується у всьому світі та використовується для створення бордюрів, обрамлення доріжок, в оформленні альпійських гірок, розаріїв, підпірних стінок. Різнобарвні килимкові насадження прикрашають відкриті галявини парку, скверу та ін. місцин.

Рослини легко розмножуються відсадками, які утворюють додаткові корені та здатні вкорінюватися, плагіотропно розповзаючись по ділянці з утворенням цілих килимкових покриттів. Більшість сортів квітує двічі за сезон. Відомі сорти: 'Atropurpurea', 'Apple Blossom', 'Vivid', 'Emerald Cushion Blue', 'Tellaria', 'White Delight', 'Candy Stripes', 'Purple Beauty', 'Nettleton Variegata' (Tulinova, 2018).

На колекційному ботанічному розсаднику кафедри біології УНУС зростають сорти 'Atropurpurea', 'Purple Beauty', 'Vivid', які люб'язно подаровано І. П. Діденко, к.б.н., зав. відділу трав'янистих рослин НДП «Софіївка» НАНУ у 2020 р. (рис. 1.).

'Atropurpurea

'Vivid'

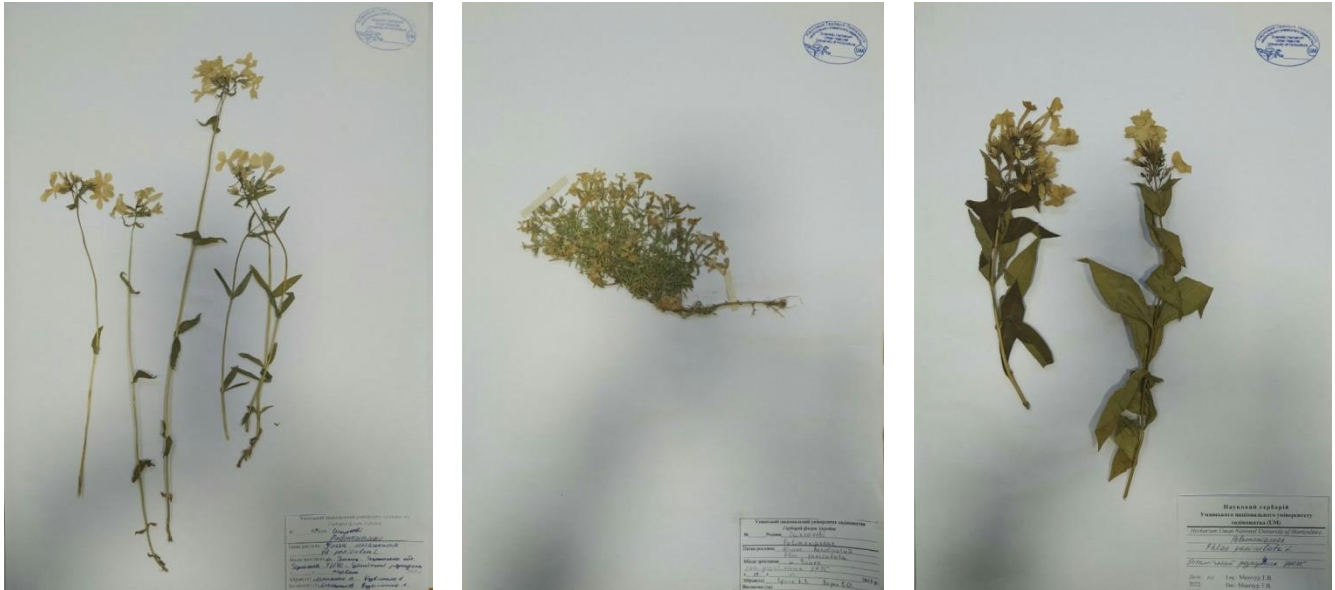
'Purple Beauty'

Рисунок 1. Сорти видів *Phlox subulata*, які вирощуються на колекційному ботанічному розсаднику.

Figure. 1. Varieties of (*Phlox subulata*) species which are growing in the collection botanical nursery.

В гербарії УНУС (UM) опрацьовано родину Polemoniaceae, у складі якої відмічено гербарні зразки *P. subulata*, *P. divaricata*, *P. paniculata*, зібрані студентами і викладачами на колекційному ботанічному розсаднику (рис. 2.).

Дублетні зразки видів *P. subulata*, *P. paniculata*, *P. divaricata* гербарію (UM) було передано до гербарної установи НДП «Софіївка» НАНУ (SOF) під час конференції.

P. divaricata, 2019 р.,
Мельник В., Кузьменко А.

P. subulata, 2015 р.,
Крило А., Ворон В.

P. paniculata, 2022 р.,
Мамчур Т. В.

Рисунок 2. Гербарні зразки видів *Phlox* в гербарію (UM).

Figure. 2. Herbarium specimens of *Phlox* species in the herbarium (UM).

На жаль, серед історичної колекції гербарію не знайдено видів цієї родини, що не дає можливості ідентифікувати інтродукцію їх на Уманщині в ХІХ ст. Відмічено лише деякі гербарні збори без вказівки автора, року та місця збору в колекції навчальних гербаріїв уже ХХ ст. Серед них і привабив увагу вид *P. amoena* Sims, імовірно він був зібраний на ботанічному розсаднику, оскільки досліджено його інтродукцію за рукописними план-схеми каталогу рослин у 1964, 1975–1989 рр.

Опрацювання щорічних планів ботанічного розсадника, в яких зафіксовано надходження рослин для створення колекції, який вів к.б.н., завідувач кафедри ботаніки, доцент В. А. Гаврилюк (1979–1997 рр.), дозволило з'ясувати роки інтродукції: *P. amoena* (1964, 1975–1989), *P. drumondii* (1966–1977), *P. paniculata* (1964–1990, 2005), *P. subulata* L. (синонім *P. setacea* L.) (1964–1995 рр.).

Його вчитель В. Ф. Ніколаєв (зав. кафедри ботаніки у 1953–1959) займався інтродукцією сортів квіткових рослин: півників, жоржин, гладіолусів та ін., які висаджувались на колекційному ботанічному розсаднику, використовувались для озеленення на території інституту, на виставках квітів у місті. Зібране насіння розсилали у ботанічні сади України та закордону. Займався квітництвом і зав. кафедри меліорації, декоративного садівництва і лісівництва к. с.-г. н., доцент

М. І. Бондаренко (1969–1982). (Mamchur et al., 2017).

В. А. Гаврилюк продовжив їх справу разом із колегами кафедри. Так, у 1998 р. доцент кафедри ботаніки С. П. Романщак проходила підвищення кваліфікації в Ботанічному саду ім. М. М. Гришка та привезла рослини до ботанічних колекцій. На жаль, у веденні каталогів плану ботанічного розсадника не було відмічено назви сортів та інтродукційні установи. На сьогодні робота продовжується під керівництвом к. б. н., доцента кафедри біології М. І. Парубок.

Найбільш поширений в Україні інтродуцент — флокс волотистий (*P. paniculata*), має численні сорти відомих закордонних та українських селекціонерів. У квітників аматорів, можна відшукати більше десятка сортів цих привабливих рослин. Вони поповнюють свої колекції новинками сортів, продають на особистих садових сайтах, обмінюються з іншими квітниками, дарують у зелені господарства своїх міст, районів та сіл з метою розвитку туристичної зеленої зони. Слід зазначити діяльність у цьому напрямку голову Української спілки ірисів (УСІ), селекціонера-квітницарку, киянку Марину Степанівну Терентьєву (Flokсы..., 2022).

Серед українських науковців відмітимо селекціонерів-квітників, кандидатів біологічних наук, наукових співробітників Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАНУ — Катерину Дмитрівну Харченко, яка працювала в установі у період 1946–1980 рр. відділу квітництва та створювала колекції багаторічних квітничково-декоративних рослин, зокрема хризантем, флоксів, півників, півоній, гладіолусів, жоржин та Василя Федоровича Горобця — в установі працює з 1970 р., завідувач відділу квітничково-декоративних рослин з 1987 р. і по теперішній час. Вони доклали багато зусиль з вивчення виду *P. paniculata*, введення в культуру нових сортів. Їх багатолітній досвід роботи з сортовивчення, розмноження та культивування висвітлено у численних статтях та монографії.

Н. В. Чувікіна (2009) зазначила, що сорти, які були створені К. Д. Харченко, ставали окрасою виставок не лише в Україні, а й закордоном. Вони різнилися від іноземних сортів стійкістю до ураження хворобами та шкідниками, строками квітування, високою декоративністю, акліматизацією в умовах Лісостепу України. Також були відмічені нагородами на виставках квітів. У 1963 р. в Інституті ботаніки Катерина Дмитрівна захистила кандидатську дисертацію на тему: «Біологічні особливості та введення нових сортів волотистого флоксу», запатентувала сім сортів флоксів ‘Дитинство’, ‘Зарево’, ‘Київський ранній’, ‘Кобзар’, ‘Микола Щорс’, ‘Новинка’, ‘Снігова куля’. Вона працювала з багатьма родами багаторічників відкритого ґрунту, але флокси були найулюбленішими. Одна з провідних праць монографія «Флоксы» (Kharchenko, 1975), яка є й на сьогодні довідником для квітникаря з вирощування цієї розкішної квітки. Її квітування є індикатором наближення осені. Квітникар Н. М. Дудік зазначає: «Щаслива доля тих квіток, яких торкнулись руки Катерини...», ця фраза є сутністю даної особистості та її любов до квітів (Dudik, 1997).

Ю. В. Буйдін та С. П. Машковська характеризують селекціонера-квітникаря В. Ф. Горобця як багатогранну особистість та любителя квітів. В умовах ботанічного саду ученим, який працює в НБС ім. М. М. Гришка НАНУ понад п'ятдесят років, було створено 44 сорти улюбленої півонії, 41 сорт хризантеми дрібноквіткової, а в останні роки ще й 5 сортів флокса волотистого, що підтверджено авторськими свідоцтвами та включенням їх до Державного реєстру сортів рослин України (Buidin & Mashkovska, 2010).

Завдяки тісній співпраці з Ботанічним садом колекції ботанічного розсадника УНУС поповнилися 27 сортами півонії трав'янистої — 'Belle Douaisienne', 'Bridal Icing', 'Coral Sunset', 'Coral Supreme', 'Dorothy J', 'Early Bird', 'Ellen Cowley', 'Hit Parade', 'Kevin', 'Monsieur Martin Cahuzac', 'Mr. Ed', 'Norma Volz', 'Orlando Roberts', 'Pillow Talk', 'Pink Hawaiian Coral', 'Red Charm', 'Red Grace', 'Renato', 'The Fawn', 'Tulagi', 'Vivid Rose' ін. (2019 р.).

Phlox paniculata — багаторічна трав'яниста кореневищна рослина до 150 см заввишки. Стебло пряме з утворенням щільного куща. Листки темно-зелені, сидячі, овально-ланцетні, яйцевидні, видовжені та супротивно розташовані.

Квітки показують палітру кольорів – рожеві, білі, фіолетові, іноді з яскравими карміновими «очками» у центрі, 3–4 см у діаметрі, трубкоподібні, з п'ятьма пелюстками, відігнуті під прямим кутом від трубочки, з утворенням плоского віночка. Суцвіття на верхівці пагона видовжене, з щільними розгалуженнями. У вечірні часи надзвичайно ароматні, і при цьому приваблюють нічних метеликів, що здатні їх запилювати. Плід — овальна тригніздова коробочка.

Квітнуть у середині липня протягом місяця. Надзвичайно декоративні, з численними сортами різних періодів квітнування, за що їх полюбляють квітникарі та висаджують на своїх присадибних ділянках. До ґрунту вони невибагливі, але не витримують пересушування, перезволоження та застою води. У суху погоду потребують регулярного поливу, особливо у період формування квітів. При надмірному освітленні їх колір може стати менш яскравим. Тому слід висаджувати в напівтінистих місцях.

Відомо, що їх природний ареал — південний схід США (окрім Флориди), відмічено в лісах і чагарникових хащах на родючих ґрунтах. Їх місце культивування має бути захищеним від холодних зимових вітрів і суховіїв.

Цей вид на сьогодні популярна декоративна садова рослина, яка культивується по всьому світу, з 1732 року. Селекція розпочалася з виведення численних сортів у ХІХ ст. Виведені сорти різняться забарвленням, формою та розміром квіток, суцвіт'ям, а також висотою рослини.

Виведено дуже багато сортів, які різняться кольором, формою та розміром квітів, суцвіт'ям, а також висотою рослини. Інколи культиватори флокса

волотистого об'єднували його сорти назвою *P. hortorum* Bergmans. Отримано чимало гібридів цього виду з іншими видами флокса, зокрема з *P. maculata*.

Сорти: 'Alba Grandiflora' (білий), 'Becky Towe' (рожевий з пістрявими листками), 'Danielle' (білий), 'David' (білий), 'Eva Cullum' (темно-рожевий), 'Eva Foerster' (рожево-білий), 'Flamingo' (яскраво-рожевий), 'Franz Schubert' (блідо-рожевий і фіолетовий), 'Grenadine Dream' (червоний і фіолетовий), 'Grey Lady' (лавандово-сірий), 'Luc's Lilac', 'Le Mahdi' (фіолетово-синій), 'Miss Elie' (рожевий), 'Miss Mary' (темно-рожевий), 'Miss Pepper' (блідо-рожевий і темно-рожевий), 'Monica Lynden-Bell' (блідо-рожевий), 'Mother of Pearl' (перлинно-рожевий), 'Norah Leigh' (блідо-темно-рожевий, пістрявий), 'Peacock Cherry Red', 'Peacock Lilac', 'Peacock Neon Purple', 'Peacock White', 'Prince of Orange' (оранжево-червоний), 'Prospero' (бузково-білий), 'Purple Eye Flame' (фіолетово-білий), 'Rosa Pastell' (блідо-рожевий), 'Starfire' (малиновий), 'Uspek' (фіолетовий і білий), 'Utopia' (блідо-рожевий), 'Velvet Flame' (фіолетовий і білий), 'Visions' (блідий і середньо рожевий), 'White Admiral' (білий) (Flokс..., 2022).

Квіти використовують у групових, бордюрних насадженнях, створюючи при цьому цілі моносади флоксів, їх також формують у букети, які часто використовують у фітодизайні приміщень, на продаж у квіткові магазини.

Серед насаджень приватних ділянок можна відмітити квітучі флокси й в м. Умані на вул. Черняховського, 16, де виявлено кілька сортів вітчизняної селекції — 'Ernst Immer' (білі з рожевим «очком» у центрі), 'Golden Key' (карміново-червоного кольору). Також на присадибній ділянці уманчанки квітникарки Оксани Свистун відзначено невідомий сорт, який вона придбала в с. Колочава, Міжгірського р-ну, Закарпатської обл. Вивчено та опрацьовано 18 сортів і на присадибній ділянці голови Української спілки ірисів (УСІ), селекціонерки-квітникарки киянки Марини Степанівни Терентьєвої — 'Blue Paradise', 'Lizzy', 'Red Flejm', 'Early Pink', 'Orange Perfection', 'Valentina', 'Neon Flore Blue', 'Fujama', 'Margri', 'Gjel', 'Butonik', 'Wake's Favourite', 'Red Sun', 'Morning Star', 'Success', 'Ruddy', 'Apple Color', 'Uspek'. Серед них є новинка культивар 'Golmine' f. *variegata* зі строкатими листковими пластинками (фото запозичено з її сайту «Планета квітів». URL: <https://planeta-kvitiv.com>). Деякі сорти вона люб'язно подарувала зі своєї колекції у 2022 р. на ботанічний розсадник (рис. 3.).

вул. Черняховського, 16,

сорт 'Golmine' f. *variegata*

Рисунок 3. Флокси у насадженнях присадибних ділянок.
Figure 3. Phloxes in homesteads.

Сучасні сорти флоксів згруповані в такі групи:

1. *Флокси Арендса*. Відомий німецький селекціонер Г. Арендс схрестив *P. divaricata* та *P. paniculata* назвавши групу своїм іменем. Вони гарно поєднали ранні строки квітування першого та тривалість квітування іншого. Серед них сорти: ‘Susanne’, ‘Greta Arendsii’, ‘Hilda’, ‘Emmi’.

2. *Флокси «Філінгс»* – нове спрямування у селекції. Автор всіх голландських філінгсів – Рене ван Гаален, відомий флорист і селекціонер. Як флорист він намагався дійти того, щоб рослини довше зберігалися у букетах, не травмувалися під час транспортування, тому їх пелюстки нерозвинені або ж викривлені, а приквітки навпаки збільшені у розмірі та забарвлені. Все це створює великі, щільні суцвіття із їжакково-голчастих бутонів. Сорти: ‘Empty Feelings’, ‘Fancy Feelings’, ‘Midnight Feelings’, ‘Pleasant Feelings’, ‘Natural Feelings’, ‘Red Feelings’ (рис. 4.).

‘Red Feelings’

‘Pure Feelings’

‘Fancy Feelings’

Рисунок 4. Сорти флоксів групи «Філінгс».
Figure 4. Phlox varieties of the «Feelings» group.

3. *Флокси «Юніор»*. Рослини групи карликових сортів, які приваблюють квітників досягають лише 50 см заввишки. Закордонні селекціонери створили ряд сортів, серед яких найбільш відомі із серії «юніор»: ‘Junior Bouquet’, ‘Junior Dream’, ‘Junior Dance’, ‘Junior Fontein’. Квітки в них не великі (до 3,5 см). Перлиною серії вважають сорт ‘Junior Fontein’ — невисокий на зріст, має білосніжні, овальні щільні пелюстки. Вирощують їх у горщиках для використання в облаштуванні терас, альтанок.

4. *Флокси «Коктейль»*. Рослини із цієї серії досягають висоти 38–40 см з великими квітами, були враховані задуми на використання для патіо (ісп. «patio»),

бордюрів та контейнерів. Сорти: ‘Cosmopolitan’, ‘Pina Colada’, ‘Purple Kiss’, ‘Swizzle’, ‘Strawberry Daiquiri’, ‘Watermelon Punch’ (Flokсы, 2002).

Серед високорослих сортів надають перевагу — ‘David’ (білі з салатовим «очком», 90 см), ‘Eva Cullum’ (рожеві з темно-рожевим «очком»), ‘Sherbet Cocktail’ (жовто-зелені крайні пелюстки до центру від білого до рожевого забарвлення, 120–150 см), ‘Starfire’ (яскраве темно-червоне забарвлення, досить тривале цвітіння, до 80 см), ‘Windsor’ (лососево-оранжеве з малиновим «очком», 85–120 см), ‘Голуб миру’ (чисто білі, 70–90 см), ‘Наташа’ (квіти білі з бузково-малиновою смужкою), ‘Осінній букет’ (блідо-бузкові з ніжно-рожевим «очком», 60 см), ‘Туман’ (синьо-блакитні з малиновим «очком», 80 см), ‘Успіх’ (насичені темно-фіолетові квіти з чисто білим центром, 80–90 см), ‘Хмаринка’ (біло-блакитний), ‘Чорне море’ (темний фіолетово-синій, 70–75 см).

Вирощування високорослих сортів у більшості використовують у групових насадженнях, масивах, рабатках та міксбордерах. Зазвичай, як уже вище згадувалося, можна створювати моносад, так званий флоксарій, а також буде доречним поєднувати флоксы з іншими рослинами сортів *Astilbe* Buch.-Ham. ex D.Don, *Hemerocallis* L., *Pelargonium* × *hortorum* L.H. Bailey, *Heuchera* L., *Geranium* L.

Phlox drummondii — однорічний трав’янистий вид, який отримав назву від імені шотландського ботаніка Томаса Друммонда (1793–1835). З експедиції до Техасу (1833–1835) привіз цей вид до Великобританії.

Батьківщина — південно-західна частина США (штати Техас і Нью-Мексико) та Мексика. Культивується в Пн. Америці та Європі, оскільки було виведено багато сортів із різним забарвленням віночка квітки.

Рослини не більше 50 см, мають запушені стебла. Терофіт. Листкові пластинки цілокраї, світло-зелені, від ланцетоподібних до довгастих, обернено яйцеподібних, з шириною не більше 5 мм. Квіти можуть бути різнобарвні — червоні, рожеві, кремові, пурпурові, утворюючи при цьому рихлі суцвіття. Плід — овальна тригніздова коробочка.

Відомим вважають карликовий сорт ‘Sternensauber’, який близько 10 см заввишки. Однорічні флоксы розподіляють на низькорослі (10–20 см), середньорослі (21–40 см) та високорослі сорти (>40 см). Також за формою квітки поділяють: не махрові — зірчасті, колесоподібні й махрові.

Phlox drummondii
за Ботанічною ілюстрацією С. Кертіса (1835)

Рослини полюблюють відкриті сонячні місця, а також напівтінь, родючий ґрунт та достатню кількість вологи, стійкі до морозів (Floks. Vikipediia..., 2022).

Відмітимо, що В. А. Гаврилюк практикував вирощування даного виду на колекційному ботанічному розсаднику в 1964, 1975–77 рр., де зазначено у записах каталогу.

Phlox stolonifera — утворює довгі пагони-столони, що здатні до розмноження вегетативно. Листкові пластинки овальні 3–4,5 см довжиною та 1,8 см шириною, а на квіткових пагонах дещо менше. Квітки бліді пурпурові, рожеві, білі, 2–2,5 см в діаметрі, мають п'ять пелюсток і жовті тичинки. Походить з лісів у горах Аппалачі (на сході Пн. Америки: США, Канада). Вирощується як декоративна ґрунтопокривна рослина.

Відмітимо, що в різних країнах на сьогодні інтродуковані численні таксони, однак в Японії існує багато місць, де вирощують лише один рід або навіть вид квітів (*Nemophila* Nutt., *Wisteria* Nutt., *Lycoris radiata* (L'Hér.) Herb., зокрема і *Phlox stolonifera*). Тому, японці щорічно з'їжджаються помилуватися квітами на традиційний так званий «ханасампо», що означає «квіткова прогулянка», наприклад до парку Тігібу (Сайтама) у період — з березня по червень (Myluvannia..., 2022).

Не менш цікавим є традиційне милування квітами в Україні: долина нарцисів (Хуст Закарпатська обл.), долина крокусів (с. Колочава, Закарпатська обл.), бал магнолії в ботанічних садах (м. Київ, Ботанічний сад ім. академіка О. В. Фоміна та бал бузку в Національний ботанічний сад ім. М. М. Гришка, а також в НДП «Софіївка» НАНУ), долина тюльпанів (с. Лужани, Чернівецька обл.) та Дендропарк в м. Кропивницький, у квітні; парад хризантем (Київ, Прилуки, Крим) тощо.

Слід зауважити, що рослини флоксів здатні уражуватися як хворобами, так і шкідниками. Наприклад, борошниста роса (*Erysiphe cichoracearum* f. *phlogis*) пошкоджує стебла, листки, суцвіття. Рослинами-провокаторами та носіями є *Aquilegia* L., *Delphinium* L., *Myosotis* L. Можуть бути й ознаки фомозу (*Phoma phlogis*), септоріозу (*Septoria phlogis*), альтернаріозу (*Alternaria*), церкоспорозу (*Cercospora*), строкатість пелюсток (вірусна хвороба). Серед шкідників, відмітимо: хрестоцвітні блішки, совки, равлики, нематоди, гусінь та ін. Квітникарів початківців цікавить дана тематика, наукові обґрунтування засобів захисту рослин. Селекціонери ж і собі намагаються вивести сорти більш стійкі до ураження шкідливими організмами й витриваліші до умов культивування (Kharchenko, 1975; Floks volotystyy, 2022).

Науковці й аматори діляться також своїми досягнення у веденні агротехніки з вирощування флоксів, розмноження (стебловими живцями, поділом куща, насінням і для розсади й селекції) (Floksy, 2002).

Вивчення цих рослин набуло й етноботанічного напрямку, дані квіти можна зустріти у вишивках, мистецтві та віршах. Поетеса Неоніла Гуменюк із с. Божиківці Деражнянського р-ну Хмельницької обл. саме так описала ці квіти (Flokxy, 2016).

Флокси

*Неначе кетяги калини
Червоні флокси зацвіли,
Голівки долу похилили,
Бо важко їм тягар нести.*

*Одне стебло — квіток багато,
Мов у намистечку в росі.
Захоплюватись й дивуватись
Не перестанеш і цій красі.*

У картинах відомої української мисткині Катерини Білокур чарівні квіти флоксів зображені біля хати, на клумбі, букетах у поєднанні з іншими не менш цікавими квітучими рослинами (Bilokur, 2022).

Висновки/Conclusions. Вирощування інтродукованих рослин роду *Phlox*, введення в культуру нових сортів у наш час приваблює квітників любителів. Завдячуючи селекційній роботі набувають попиту серед населення цікаві різноманітні роди та види різних родин. У власному осередку ландшафтного дизайну аматори вирощують улюблені вітчизняні та закордонні сорти. На сьогодні, з розвитком новітніх технологій, інтернет-сайтів, садових центрів, наукових та навчальних установ, які вирощують та пропагують сорти, їх можна придбати не лише в Україні, а й за кордоном.

Обмін досвідом між регіональними центрами акліматизації, впровадження досліджень новітніх сортів та їх використання в садово-паркових об'єктах сприяє формуванню теоретичних та практичних навичок у професіоналів та аматорів. Ці знання будуть корисними та стануть в пригоді й майбутнім фахівцям за спеціальністю 091 Біологія, 206 Садово-паркове господарство нашого навчального закладу.

Популярність флоксів заслуговує уваги, їх вивчення, широке впровадження у квітництво. Робота колекційного ботанічного розсадника й надалі примножуватиме новинки культиварів цікавих красиво квітучих рослин.

Подяки/Acknowledgement. Матеріали статті частково містять авторські фото флокса та гербарних зразків гербарію (UM). Автор висловлює подяку квітнику Оксані Свистун (м. Умань) за фото флоксів, які вирощені на присадибній ділянці та голові Української спілки ірисів (УСІ), квітнику, селекціонеру Марині Терентьєвій (м. Київ) за фото з особистого сайту та подаровані сорти флоксів, хризантем на ботанічний розсадник університету.

Також вдячні науковим співробітникам: Василю Федоровичу Горобцю, ст. н. с., к. б. н. відділу квітниково-декоративних рослин НБС імені М. М. Гришка НАНУ за надані сорти *Paeonia lactiflora* Pall. (у 2019 р.) та Інні Петрівні Діденко, к. б. н., зав. відділу трав'янистих рослин НДП «Софіївка» НАНУ зокрема за сорти *P. subulata* (у 2020 р.) та ін. рослини для поповнення колекцій ботанічного розсадника університету.

Список посилань/References

Bilokur, K. (2000) Kataloh vystavky do 100-littia vid dnia narodzhennia. Kyiv, Obrazotvorche mystetstvo. 12. S. URL: https://uartlib.org/downloads/BilokurCat2000_uartlib.org.pdf

Buidin, Yu. V., Mashkovs'ka S. P. (2010). Many-sided nature of talent of scientist-botanist, floriculturist, hybridizator and teacher V.F. Gorobets. *Plant Introduction*. No 2. S. 109–116. (in Ukrainian)

Chuvikina, N. V. (2009). Contribution of the Dudyk-Kharchenko family in scientific advances and creation of plant collections of M.M. Gryshko National Botanical Gardens. *Plant Introduction*. No 2. S. 91–98. (in Ukrainian)

Dontsova, T. (2007). Osoblyvosti vyroshchuvannia vesnianokvituchykh floksiv. *Kvity Ukrainy*. No 3 S. 5–7. (in Ukrainian)

Dudik, N. M. (1997). Shchaslyva dolia tykh kvitok, iakykh torknulys' ruky Kateryny. *Kvity Ukrainy*. No 4. S. 29. (in Ukrainian)

Etymolohichnyy slovnyk ukrains'koi movy: V 7 t. – T. 6: U–Ya / Red. kol.: O. S. Mel'nychuk (hol. red.), V.T. Kolomiets', T.B. Lukinova, H.P. Pivtorak, V. H. Skliarenko, O. B. Tkachenko; Ukladachi: H. P. Pivtorak, O. D. Ponomariv, I. A. Stoianov, O. B. Tkachenko, A. M. Shamota. NAN Ukrainy. In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. K.: Naukova dumka, 2012. S. 111. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-0197-8/978-966-00-0197-8.pdf> (in Ukrainian)

Floks. (2022). Vikipediia. Vil'na entsyklopediia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Phlox> (Accessed 03 Lypen' 2022).

Floksy. (2002). *Kvity Ukrainy*. No 10. S. 8–11. (in Ukrainian)

Floksy. Planeta kvitiv. Sayt Maryny Terent'ievoi. URL: <https://planeta-kvityv.com/floksy> (Accessed 03 Lypen' 2022).

Floksy. (2022). Poetychni maysterni. URL: <http://maysterni.com/publication.php?id134018> (Accessed 25 Zhovten' 2022).

Govaerts, R., Nic Lughadha, E., Black, N., Turner, R. & Paton, A. (2021). The World Checklist of Vascular Plants, a continuously updated resource for exploring global plant diversity. <https://doi.org/10.1038/s41597-021-00997-6>. Scientific Data 8: 215.

Kharchenko, K.D. (1975). Floksy. Kyiv: Vydavnytstvo «Naukova dumka». 160 s. (in Ukrainian)

Leskova, T. (2022). Floks volotystyy – «syttseva veselka» sadu. GreenMarket internet-mahazyn. URL: <https://www.greenmarket.com.ua/blog/landshaftniy-disain/floksyi-metelchatyie/> (Accessed 03 Lypen' 2022).

Locklear, James H. (2010). Columbia Phlox (*Phlox douglasii* Hook.). *Kalmiopsis* Volume 17. P. 2–8. URL: <https://www.npsoregon.org/kalmiopsis/kalmiopsis17/locklear.pdf>

Locklear, James H. *Phlox: A Natural History and Gardener's Guide*. Timber Press (March 9, 2011). 340 p. Published on the Internet. URL:<https://www.amazon.com/Phlox-Natural-History-Gardeners-Guide/dp/0881929344>

Mahr, Susan. *Woodland Phlox, Phlox divaricata*. Wisconsin Horticulture. Division of Extension. Published on the Internet. URL:<https://hort.extension.wisc.edu/articles/woodland-phlox-phlox-divaricata/> (Accessed 03 Lypen' 2022).

Mamchur, T. V., Karpenko V. P., Parubok M. I., Svystun O. V. (2017). Vcheni-botaniky Umans'koho natsional'noho universytetu sadivnytstva ta ikh naukovi doslidzhennia (1844–2016): monohrafiia (prysviachuiet'sia 95-richchiiu stvorennia kafedry botaniky) [za red. V. P. Karpenka]. Uman': Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr «Vizavi». S. 102, 185. (in Ukrainian)

Myluvannia kvitamy. Khanasampo. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (Accessed 03 Lypen' 2022).

Phlox L. (2022). Plants of the World Online. Facilitated by the Royal Botanic Gardens, Kew. Published on the Internet. URL: <https://powo.science.kew.org/taxon/urn:lsid:ipni.org:names:328376-2> (Accessed 03 Lypen' 2022).

Spysok roslyn botanichnoho rozsadnyku Umans'koho natsional'noho universytetu sadivnytstva. (2022). URL:<https://biology.udau.edu.ua/assets/files/dokumenti/spisok-roslin-botanichnogo-rozsadnika-unus.pdf> (Accessed 03 Lypen' 2022)

Tulinova, V. M. (2018). Rozkishni pryrodni kylymky floksa shylopodibnoho. *Kvity Ukrainy*. No 1 (161). S. 4–7. (in Ukrainian)